

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ЯК ІНШОГО ЗАХОДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ТА КОНФІСКАЦІЇ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Винник А. О.

На підставі чинного кримінального законодавства України з'ясовано основні властивості спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру та проведено розмежування останнього із конфіскацією майна як видом покарання. Доведено, що в системі кримінально-правових норм вказані заходи впливу мають власне самостійне значення і є відмінними не лише за своєю правовою природою, а й за іншими ознаками. При цьому звертається увага на те, що у чинному кримінальному законодавстві сьогодні наявна деяка розбалансованість кримінально-правових приписів, які регулюють вказані кримінально-правові заходи впливу, що потребує негайного усунення.

Ключові слова: конфіскація майна, покарання, спеціальна конфіскація, інший захід кримінально-правового характеру, заходи кримінально-правового впливу.

На основании действующего уголовного законодательства Украины выяснены основные свойства специальной конфискации как иной меры уголовно-правового характера и проведено разграничение последнего с конфискацией имущества как видом наказания. Доказано, что в системе уголовно-правовых норм указанные меры воздействия имеют собственное самостоятельное значение и отличаются не только своей правовой природой, а и рядом других признаков. Обращается внимание на то, что в действующем уголовном законодательстве сегодня существует некоторая несогласованность уголовно-правовых предписаний, регулирующих указанные уголовно-правовые меры воздействия, что требует от законодателя внесения соответствующих законодательных изменений.

Ключевые слова: конфискация имущества, наказание, специальная конфискация, иные меры уголовно-правового характера, меры криминально-правового воздействия.

According to the provisions of the Articles 96-1 and 96-2 of the Criminal Code of Ukraine, special confiscation is characterized by its own criminal law content and has a legally determined status of a criminal law measure, which must be distinguished from other measures of the forfeiture. In this article, on the basis of the current criminal legislation of Ukraine, were determined the general properties of special confiscation as an alternative criminal law measure. Also, it has been distinguished from the property forfeiture as a penalty. The author of article proved that in the system of criminal law, these measures of the impact have their own independent meaning, and are different not only by their legal nature, but also by other features. Such features are: the grounds for the using of special confiscation and confiscation as a penalty type, the list of persons to whom these measures may apply, the purpose of their application, as well as the legal nature of the property to be forfeited. The article highlights such problem of the current criminal legislation as some imbalance in the criminal legal requirements

that regulate these criminal law measures of impact. In some cases this situation allows to identify confiscation of property as a penalty type of punishment. For example: often we can see as the special confiscation the property forfeiture which belongs to a person, who committing crimes, that is, essentially covered by the using of the special confiscation. The article raises the logical question as the expediency of having such criminal law measure of impact in the system of punishment as confiscation of property. Therefore, there is the only way to eliminate this problem, actually by offering the appropriate legislative changes. This problem should be solved by a set of legislative steps, among which the author sees improving the legal regulation of the provisions of Articles 96-1 of the Criminal Code of Ukraine, rejection of the using the property forfeiture as a criminal penalty type and exclusion property confiscation from the system of punishments provided by the Criminal Code of Ukraine.

Key words: property forfeiture, penalty, special confiscation, alternative criminal law measure, measures of the criminal law impact.

Постановка проблеми. Передусім таке розмежування повинне бути проведене в рамках системи кримінального права, адже існування тотожних кримінально-правових приписів, які вступають між собою у колізію чи суперечать одна одній, є недопустимим. Крім того, відповідь на питання про те, чим саме є спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру, чим відрізняється від конфіскації майна як виду покарання, що передбачене ст. 59 Кримінального кодексу України, та чи відрізняється взагалі, дасть можливість остаточно стверджувати зумовленість існування цього заходу не лише в системі інших некаральних заходів впливу, а і в нормах кримінального законодавства загалом.

Стан дослідження. Якщо питання конфіскації майна як виду покарання є достатньо вивченими в доктрині кримінального права, то проблематика спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру у науці кримінального права є новою. Зокрема, серед вчених, які приділили свою увагу вивченню окремих питань конфіскації майна та спеціальної конфіскації, є Н. Гуторова [1], В. Поляков [2], О.С. Пироженко К.А. Новікова [6], В.С. Батиргареева [7], Орловська [10], та інші. Однак зазвичай з'ясування питань співвідношення спеціальної конфіскації та загальної конфіскації майна ґрунтувалися на правовому аналізі застарілих положень кримінального законодавства. Досліджень цієї проблематики з урахуванням останніх законодавчих змін сьогодні у науці кримінального права немає.

Мета. Проаналізувати положення чинного кримінального законодавства України, які регламентують

питання спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, з'ясувати основні властивості вказаного заходу та провести порівняльну характеристику останнього із конфіскацією майна як видом покарання.

Виклад основного матеріалу. Конфіскація майна передбачена положеннями ст. 59 Кримінального кодексу України і за своєю правовою природою є одним із видів додаткового покарання. За своїм характером та специфікою обмежень прав та свобод засудженого конфіскація майна належить до групи додаткових покарань майнового характеру, таких як штраф, виправні роботи, службове обмеження для військовослужбовців.

Що ж стосується спеціальної конфіскації (ст. 961 КК України), то за правовою природою вона належить до інших (ніж покарання) заходів кримінально-правового характеру, оскільки не включена до переліку видів покарань (ст. 51 КК України), а розміщена у Розділі XIV Загальної частини Кримінального кодексу України, що має назву «Інші заходи кримінально-правового характеру», і саме це підтверджує її «іншість» порівняно із видами покарань.

Таким чином, на перший погляд, основна відмінність конфіскації майна від покарання та спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру полягає у тому, що ці два заходи впливу є різними за своєю правовою природою.

Однак відмінність вказаних заходів підтверджується не лише місцем розташування норм, що регулюють ці дві категорії, а й тими ознаками, які характеризують їх та визначають їх зміст.

Так, конфіскація майна, як і спеціальна конфіскація, характеризується через такі ознаки, як вилучення майна, тобто відібрання в особи майна, яке є примусовим і безоплатним. Однак головна відмінність між вказаними заходами впливу полягає у характері майна, що вилучається в особи. Так, під час застосування конфіскації як виду додаткового покарання слід встановити, що таке майно має належати на праві власності засудженій особі. Натомість ознакою грошей, цінностей та іншого майна, яке виступає предметом спеціальної конфіскації відповідно до положень, передбачених ст. 96-2 КК України, є те, що вони або здобуті злочинним шляхом, або використовувалися для вчинення злочину, тобто привласнені особою незаконно. При цьому предмет спеціальної конфіскації складається не тільки з майна, яке було отримане незаконним способом, а також з доходів від такого майна (неправомірні вигоди та доходи від неї). Предметом спеціальної конфіскації є також гроші, цінності та інше майно, які хоч і мають законне джерело походження, тобто є законною власністю особи, однак використовувалися нею для вчинення злочину. Крім того, спеціальній конфіскації підлягає грошова сума, еквівалентна вартості майна, яке підлягає спеціальній конфіскації, однак відсутнє станом на момент постановлення судом вироку. В цьому випадку цілком можливо, що така грошова сума може належати особі на законних підставах, а отже - конфіскація останньої хоч і пов'язана із злочинною діяльністю особи, однак змінює вектор впливу. Зокрема, її цільова спрямованість змінюється з попереджувального та правовідновлювального впливу на примушування особи, яка вчинила злочин, перетерпіти певного роду позбавлення, а саме - позбавлення можливості володіти, користуватися та розпоряджатися своєю законною власністю.

Видається, що така законодавча можливість конфіскації грошового еквівалента майна, яке мало б підлягати спеціальній конфіскації, не узгоджується із змістом цього заходу кримінально-правового характеру та наділяє спеціальну конфіскацію ознаками покарання. Особливо чітко це проявляється тоді, коли спеціальна конфіскація застосовується за вчинення злочину, на підставі рішення суду (тобто є формою реалізації кримінальної відповідальності), а відповідна грошова сума належить особі, яка вчинила злочин на законних підставах. За вказаних умов спеціальна конфіскація повністю співпадає із конфіскацією майна як видом покарання як за своєю суттю і змістом, так і за метою. А тому постає логічне запитання щодо доцільності існування в системі покарань такого заходу, як конфіскація майна.

Серед ознак, які відрізняють спеціальну конфіскацію від конфіскації як виду покарання, є також перелік суб'єктів, до яких застосовуються розглядувані заходи впливу та підстави застосування. Зокрема, відповідно до положень ст. 59 КК України майно вилучається у суб'єкта злочину, який визнаний обвинувальним вироком суду винним у його вчиненні. При цьому, відповідно до положень ч. 2 ст. 98 КК України, конфіскація як додатковий вид покарання не може застосовуватись до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

Натомість застосування спеціальної конфіскації не обмежене лише обвинувальним вироком суду. Згідно з положеннями ч. 2 ст. 96-2 КК України вона може застосовуватись також на таких підставах: ухвала суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, ухвала суду про застосування заходів медичного характеру, ухвала суду про застосування примусових заходів виховного характеру. При цьому сфера застосування спеціальної конфіскації, відповідно до ч. 1 ст. 96-2 КК України, поширюється як на суб'єкта злочину, так і на інших осіб. Зокрема, спеціальна конфіскація застосовується до: особи, яка не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого вона може наставати; неосудної особи; особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених кримінальним законом (Кримінальний кодекс України), крім випадків звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності; а також до третьої особи.

Наступним критерієм розмежування спеціальної конфіскації та конфіскації майна як виду покарання є умови застосування вказаних заходів. Зокрема, як вид додаткового покарання конфіскація майна призначається за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеню їх тяжкості і лише у випадках, спеціально передбачених у санкції статті Особливої частини Кримінального кодексу України, яка передбачає злочин, за вчинення якого особа притягнута до відповідальності. Що ж стосується спеціальної конфіскації, то остання застосовується не лише за вчинення особою злочинів, а і за суспільно-небезпечні діяння, діяння, що підлягають під ознаки злочину, передбачені нормами Особливої частини Кримінального кодексу України, які злочином не є. При цьому законодавець у ч. 1 ст. 96-1 КК України чітко визначає, за які саме діяння до особи застосовується

конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру. При цьому правовий аналіз чинної редакції статті 96-1 КК України дає підстави стверджувати, що сфера застосування спеціальної конфіскації є значно ширшою, ніж сфера застосування конфіскації як покарання.

З огляду на вказане, а також те, що в окремих випадках спеціальної конфіскації підлягає майно, яке належить особі на праві власності за вчинення нею злочинів, тобто по суті охоплюється застосуванням спеціальної конфіскації, додатково актуалізується поставлене вище запитання щодо доцільності такого виду покарання, як конфіскація майна

Відмінною ознакою конфіскації майна (ст. 59 КК України) та спеціальної конфіскації (ст. 96-1 КК України) є і мета їх застосування. Так, застосування конфіскації майна як додаткового виду покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами. Натомість метою застосування спеціальної конфіскації є припинення злочинної діяльності особи, відновлення соціальної справедливості та запобігання вчиненню нових злочинів.

Конфіскація майна як покарання та спеціальна конфіскація як інший вид кримінально-правового характеру відрізняються також наслідками їх застосування. Зокрема, як додатковий вид покарання конфіскація майна завжди приєднується до основного покарання. Іншими словами застосовуватись самостійно вона не може. Таким чином, застосування конфіскації майна завжди тягне за собою такий правовий наслідок, як судимість. Що ж стосується спеціальної конфіскації майна, то її застосування не тягне за собою такого правового наслідку, як судимість, адже за своєю суттю вона є некаральними заходами кримінально-правового впливу.

Як бачимо, конфіскація майна і спеціальна конфіскація є різними правовими явищами не лише за своєю природою. Низка сутнісних ознак спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру відрізняють останню від конфіскації як виду покарання і вказують на те, що ідейно в межах норм кримінального права вказані заходи впливу, наділені власним самостійним значенням.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити сутнісну різницю та змістовні особливості конфіскації як виду покарання та спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру і констатувати, що вказані заходи кримінально-правового впливу, хоч і мають деякі спільні риси, є самостійними інститутами кримінального права, яким притаманні свої особливі характерні ознаки.

Спеціальна конфіскація відрізняється від конфіскації майна як виду покарання не лише за правовою природою, а передусім тим, що під час їх застосування вилучається різне за своїх характером майно, а саме: предметом конфіскації майна в порядку ст. 59 КК України є майно, яке належить засудженому на праві власності, натомість під час застосування спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру відповідно до положень ст. 96-1 та 96-2 КК України конфіскації підлягає майно, яке пов'язане із вчиненням злочину.

При цьому звертається увага на те, що сьогодні має місце певна розбалансованість кримінально-правових приписів, які регулюють вказані кримінально-правові заходи впливу, що дозволяє в окремих випадках ототожнювати конфіскацію майна як вид покарання та спеціальну конфіскацію. Вказана проблематика повинна вирішуватись комплексом законодавчих кроків, серед яких, з одного боку, вбачаємо необхідність удосконалення правової регламентації положень ст. 96-1 КК України, а з іншого - відмову від використання конфіскації майна як виду кримінального покарання та виключення останньої із системи покарань, передбачених КК України.

Література

1. Гуророва Н., Шаповалова О. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи. *Право України*. 2010. № 9. С. 56-65.
2. Поляков В. Правова природа конфіскації в законодавстві України: сутнісний та порівняльно-правовий аналіз. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 131-135.
3. Пироженко О.С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України: монографія / О. С. Пироженко; за заг. ред. О.М. Литвинова; Кримінологічна асоціація України. Харків: НікаНова, 2012. 294 с.
4. Новікова К.А. Деякі питання правової природи спеціальної конфіскації майна. URL: <http://center.law.univ.kiev.ua/index.php/tezy-konferentsii/item/18-novikova-k-a-deiakipytanniapravovoi-pryrody-spetsialnoi-konfiskatsii-maina>.
5. Батиргарєєва В.С. Спеціальна конфіскація як засіб запобігання злочинності в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 27. С. 101-109.
6. Орловська Н. А. До питання про предмет спеціальної конфіскації. *Новітні кримінально-правові дослідження*: зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 44-47.

Винник А. О.,

викладач кафедри кримінального права і кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ